

Adelsö Hembygdslag

Verksamhetsberättelse för Adelsö Hembygdslag för år 2015

Styrelsen har under året bestått av

Ordförande	Lars Skedinger
Vice ordförande	Agneta Collberg
Kassör	Göran Lindblad
Sekreterare	Siri Lundmark
Ledamöter	Christina Qviberg Per Lundstedt Maya Bergqvist
Suppleanter	Gunnar Axe Mats Lundgren Anders Ellström Stefan Qviberg
Hedersledamot	K V Jacobson

Övriga poster och uppdrag inom Adelsö Hembygdslag

Revisorer	Seth Björk Eva Holmgren
Revisorssuppleanter	Madeleine (Lene) Wallin Eva Wiklund
Valberedning	Jan Gertz (sammankallande) Seth Björk Britta (Titti) Ekman Jan Bystedt

Kontaktperson gentemot Adelsö föreningsråd Mats Lundgren

Reparation och underhåll av byggnader Mats Lundgren (sammankallande) Gunnar Axe,
Per Lundstedt, Stefan Qviberg

Museikommittén Per Lundstedt

Dokumentationskommittén

- **Fotogrupp** Göran Lindblad, Anders Sahlén, Lars Skedinger
- **Dokumentationsgrupp** KV Jacobson, Lars Skedinger
- **Mediagrupp/ digitala medier** Agneta Collberg, Lars Skedinger

Bagarstugan och bakningsdagar Agneta Collberg

Örtagården och bivisningskupa Maya Bergqvist, Siri Lundmark

Hembygdsgagen, kontakten med olika deltagare Anders Ellström

Hembygdsgagen - utställning KV Jacobson, Lars Skedinger, Siri Lundmark.

Hemsidesansvarig Göran Lindblad

Stugfogde Mats Lundgren

Medlemmar

Antalet betalande medlemmar var 114. Medlemsavgiften för år 2015 var 100 kr. Föreningen har en hedersmedlem Johan af Klint.

Möten

Årsmötet hölls söndagen den 22 februari i Hembygdsgården. Protokollet finns att läsa på Hembygdslagets hemsida.

Efter det formella årsmötet höll Anders Sahlén ett kåserande föredrag under rubriken ”Beredskapstiden på Adelsö. Det fanns luftbevakningstorn på Tofta och Björkö och de kvinnliga flygspanarna kom att kallas ”Tornsvalorna”, och uppmärksammades särskilt i föredraget.

Styrelsemöten. Styrelsen har under året haft 10 protokollförda sammanträden. Protokollen återfinns på Hembygdslagets hemsida.

Stöd och bidrag

Från Ekerö kommun har föreningen erhållit verksamhetsbidrag på 4.500 kr för år 2015. Studieverksamhet och guidningar har skett i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan varifrån Hembygdslaget fått 6.500 kr i bidrag.

Aktiviteter och arrangemang

Mälaröarnas mistlar –i myt, magi och verklighet

Torsdagen den 12 februari berättade och återgav Maria Skedinger ett föredrag utarbetat av Anne-Marie Björn, Naturskyddsföreningen på Mälaröarna. Misteln, som svävar mellan himmel och jord och är grön även då värdrädet fällt sina blad, tilldelades under antiken trädets själ och upplevdes som en helig växt med överjordiska egenskaper och effektiv mot all slags trolldom. Den tjänade i många europeiska kulturer som medicin mot sjukdomar och främjade fertilitet och tillväxt hos både människor, djur och gröda. Idag är misteln främst en juldekoration och under vilken det är tillåtet att kyssa damer utan att be om lov. Denna tradition härstammar från fornnordisk mytologi där Balder dödas av Loke, som tillverkat en pil av en mistel. Frigga fällde tårar som blev till mistelns pärlvita bär och då Balder återuppstod på den tredje dagen så kysste Frigga alla som passerade under ett mistelträd och myten skapades att alla som står under en mistel bara skall bli älskade och kyssta.

Misteln slår rot på trädgrenar via en häftplatta, vars rottrådar ansluter till trädets näringsgångar. Sedan växer den åt alla håll med roten i centrum. Misteln sprids genom fåglar t ex siden-svansar som äter bären och vars spillning klibbar fast på nya trädgrenar. Misteln är tvåbygga-

re och har hanblommor och honblommor på skilda plantor. Blommorna är vackra och pollineras av olika småkryp. Bilderna som visades var natursköna och en glädje för ögat.

Deltagarantal: 23.

Beredskapstiden på Adelsö

I anslutning till årsmötet söndagen den 22 februari berättade Anders Sahlén om beredskapstiden på Adelsö efter förberedelse genom intervjuer av äldre Adelsöbor, besök på Krigsarkivet och identifiering av personer i Hembygdslagets bildarkiv. Cirka 20.000 frivilliga personer deltog i luftbevakningen i december 1940 varav cirka hälften var kvinnor. Luftbevakningen överfördes efter 1941 till luftvärnet eller till Sveriges Lottakår. Lottakåren växte snabbt. Två till fyrtimmars pass genomfördes dygnet runt av bevakningspersonalen. Man rapporterade till luftbevakningscentraler som larmade luftvärnet, flygvapnet och civilförsvaret. Luftbevakningstorn fanns på Tofta och Björkö och de kvinnliga flygspanarna kom att kallas ”Tornsva-lorna”.

Efter den tyska invasionen av Danmark och Norge i april 1940 var all sjöfart västerut spärrad både för Finland och Sverige. Hamnen Liinahamari 68 mil NO om Haparanda var öppen.

Svenska lastbilar kontrakterades av staten. Den s.k. Petsamo-trafiken startade och som mest transporterades 1.000 ton svensk export/import-gods per dygn av 400 lastbilar. Björks åkeri på Adelsö deltog i denna aktivitet. Trafiken stoppades i maj 1941 av britterna.

I förberedelserna inför föredraget hade Anders haft hjälp av Britt Björk, som varit s.k. ”torn-svala” på Björkö under beredskapstiden, kunde tyvärr inte delta som planerat denna före-dragskväll.

Deltagarantal: 27.

Ångbåtsbryggor och ångbåtar på Adelsö

Torsdagen den 12 mars berättade Lennart Rydberg om ångbåtstrafik och ångbåtsbryggor på Adelsö från år 1861 till år 1950 med ett rikt bildmaterial på såväl båtar som bryggor. Ett 15-tal bryggor fanns under denna tid i Adelsö socken. Bryggorna användes såväl för passagerare som för gods. Från Stockholm kom last i form av latrinmaterial för gödsling och i retur kom grönsaker och virke. Skisser på tidiga hjulångare såsom Yngve Frej, Orren och Öرنen visades jämte fotografier på ångfartyg såsom Viking, Storskär, Blidösund, Brage, Ekholmen, Mariefred, Adelsö, Caesar och Ena I och II.

Ångfartyget Adelsö köptes av Adelsö Rederi AB 1904 och trafikerade traden Stockholm-Veckholm/Sjöängen fram till 1908. Detta fartyg sjönk 1945 utanför Helsingfors! Den första färjan kom 1930 till Adelsö och var en pråm som kunde ta 1 bil åt gången. 1936 ersattes den av färja med gengasdrift och möjlighet att lasta 4 personbilar! 1954 kom en motorfärja som kunde lasta 8 personbilar!

Deltagarantal: 29.

Kalles kustruta och Signes dahlia

Onsdagen den 25 mars berättade Linnea Oskarsson och Karin Persson, forskare från Statens Lantbruksuniversitet i Alnarp (SLU), att de driver ett nationellt projekt för inventering och bevarande av äldre kulturväxter vid SLU. Projektet startade år 2000 och grundar sig på FN.s konvention om biologisk mångfald som antogs 1992 i Rio de Janeiro och kallas POM – Projektet för Odlad Mångfald. Man vill bevara en genetisk mångfald som annars kan gå förlorad. Växter som överlevt mer än 70 år med berättelse och unika namn vill man kunna återskapa. Man går därför ut med olika upprop för att finna kulturhistoriskt viktiga växter. Några exempel är: Rosuppropet, Frukt- och bäruppropet och Krukväxtuppropet.

Adelsö Hembygdslag

Projektet har tre faser; Inventering (2002-2010), Utvärdering, bevarande & nyttjande (2011-2015) och Nationell genbank (2016-). Perennupproppet gav 7000-8000 växter, Lök & knölupproppet gav 1800 lökar. Med varje insamlad växt görs följande steg; Inventering, Registrering, Referensgruppsbedömning och Beslut.

För de växter som inte sorteras ut vid utvärderingen lagras en mängd uppgifter i en nationell genbank såsom genetik, svenskförädling, kulturhistoria, landskap och härdighet, morfologi och ålder. I den nationella genbanken finns ett centralt arkiv och klonarkiv på olika platser i Götaland och Svealand. Beträffande krukväxter så efterlyste föredragshållarna speciellt novemberkaktusar.

Deltagarantal: 22.

Baka i stenugn

Vårens bakningsdagar hölls under ledning av Agneta Collbergs i bagarstugan lördagen den 18 april och söndagen den 19 april. Sammanlagt deltog 20 kvinnor och 3 män.

Fågelskådning vid Hovgårdsviken

Lördagen den 10 maj fick vi återigen chansen att bekanta oss med vårens fåglar under Björn Lindblads ledning. Cirka 25 fågelarter identifierades och speciellt drog en svanfamilj med ungar till sig vår förtjusning.

Deltagarantal: 13.

Vandringsdagen

Adelsö vandringsdag arrangerades traditionsenligt av Adelsö Föreningsråd på Kristi Himselfdag som 2015 inföll den 14 maj. Hembygdslaget bjöd som sig bör på mjöd och saft vid Kunsta gravfält genom Siri Lundmarks försorg. Cirka 260 personer passerade i det fina vädret.

Birka och dess omland

Professor Björn Ambrosiani berättade lördagen den 16 maj om Birka och dess omland. Birka var en stor handelsplats som inte hade någon möjlighet att försörja sig på egen hand utan var beroende av varor från närbelägna gårdar i form av mat och pälsverk. Visst hantverk och smidesverksamhet förekom utöver handelsutbyte med inkommande skepp. Handelsvägarna från Birka gick i huvudsak till Östersjö-området och österut via de ryska floderna. Deltagare: 23.

Smyckning av Finnhagskällan

Torsdagen den 28 maj samlades vi vid Finnhagskällan inför Trefaldighet.

Agneta Collberg berättade om källan som rann mot norr och som därigenom tillskrivits välgörande egenskaper och som varit en samlingspunkt vid Trefaldighet under mycket lång tid. Vi smakade på det friska vattnet och fann att det smakade gott. Sedan smyckade vi källan inför Trefaldighet med kvistar och blommor enligt Agnetas anvisningar.

Siri Lundmark berättade om mjödets historik och avslöjade hur Hembygdslagets mjöd tillagas.

Deltagarantal: 18.

Adelsö Hembygdslag

Hembygdsgdagen – tema ”Blommor och bin”

Hembygdsgdagen 2015 arrangerades söndagen den 9 augusti och inleddes med att Hembygdslagets ordförande hälsade alla välkomna.

Adelsö Blåsare och Ö-laget från Ekerö stod för den musikaliska underhållningen. På marknaden salufördes lokala produkter från Adelsö samt barn- och vuxenlotterier. I bagarstugan bakades bröd i vedugn. Även ponnyridning och hundshow erbjöds. Några Adelsökonstnärer ställde ut konst i Hembygdsgården.

Utöver detta utfördes två föredragningar – Siri Lundmark berättade om Uppgårdens Örtagård och Kjell Andersson, Mälaröarnas biodlarförening, berättade om bin och biodling samt hade introduktion av en visningskupa med bin. Café Hovgården serverade mat och kaffe. Vädret var mycket vackert och antalet besökare uppskattades till cirka 400 personer.

Baka i stenugn

Höstens bakningsdagar hölls under ledning av Agneta Collbergs i bagarstugan fredagen den 10 oktober, lördagen den 11 oktober och söndagen den 12 oktober. Sammanlagt deltog 15 barn, 20 kvinnor och 3 män.

Kransbindning inför Allhelgona

Torsdagen den 15 oktober var det kransbindning i bagarstugan under ledning av Agneta Collberg och Maya Bergquist. Deltagarna fick pröva på att binda kransar med bl.a. prydnader av gran, tall, en, tuja, nypon, slån, äpplen, hagtorn och juteväv. Det blev 2-3 kransar per person.

Deltagarantal: 8 kreativa kvinnor

..nästan 20 dagar i skepp” - Hamnforskning mellan Hedeby och Birka

Torsdagen den 22 oktober föreläste Sven Kalmring, Dr vid stiftelsen Schleswig - Holsteinische Landesmuseen Schloss Gottorp

Ansgars andra missionärsresa till Birka år 853 från Hedeby tog nästan 20 dagar, vilket förklarar föredragets titel. Det fanns vid denna tid åtskilliga handelsplatser men de största var Kaupang i Norge, Hedeby och Ribe i Danmark och Birka i Sverige. Hedeby låg strategiskt med hamn såväl mot Östersjön och via Hollingstedt mot Skagerack. Utforskning av Hedeby hamn har skett genom dykningar 1953 och genom utgrävningar 1979/80. Man fann då vraket av Harald Blåtands långskepp. Fyndet daterades till år 982. Skeppet var 30 m långt och 2,6 m brett och blockerade hamnen! Hamnen kartlades systematiskt med precis registrering av bryggornas pålar, så att en god modell av hela hamnområdet med kustlinje och bryggor kunde skapas och tidsättas. Den yngsta träkonstruktionen härrör från år 1020 och man bedömer att hamnen överges kring år 1000 och den medeltida staden Schleswig blir ny hamn. De äldsta träkonstruktionerna där är från år 1071. Orsaken till förändringen lär vara att vattennivån ändrats och att vraket blockerade hamnen. Birkas hamn som undersöktes våren 2015 låg vid den del som kallas Svarta Jorden. Här hittade man ett drakhuvud i brons, vars gjutform påträffades redan år 1887! Landhöjningen i Birka var betydande i kontrast till Hedeby's obetydliga landförändring. Landfästet för den äldsta bryggan daterad före år 790 ligger cirka 1 m högre än bryggan daterad från sent 900-tal. Vid jämförelse mellan funna bryggorna kring år 900 så är Hedeby's bryggkomplex 10x32 kvm och brygga från Birka 10x2,8 kvm. Dock är endast en liten del av Birkas Svarta Jorden hamn ännu känd. Enligt DN 2012-08-21 så lär bryggorna varit gigantiska för den tiden och befäste Birka som en viktig nordlig handelsplats. Vidare undersökningar får visa om hamnen i Birka kan mäta sig med Hedeby's hamn.

Deltagarantal: 17.

Från Örtagård till beprövat läkemedel

Torsdagen den 29 oktober föreläste Siri Lundmark och Maria Skedinger.

Siri Lundmark inledde med titeln ”Örtagården Adelsö”. Siri, som under ett antal år förvaltat och utvecklat Hembygdslagets Örtagård på Uppgården, redogjorde för dess historia och visade vackra bilder på nuvarande intressanta växter. Örtagården anlades på 70-talet av Hembygdslagets tidigare ordförande, Linnea Kulle. Örterna utvaldes för sina egenskapers skull, ofta med användning i folkmedicinen eller som kryddor i hushållet.

Exempel på egenskaper från örtagården: Lavendel: invärtes svagt lugnande, utvärtes smärtlindrande vid ryggsnitt och reumatiska besvär; Ringblomma: underlättar sårhäkning; Kungsmänta: svett- och urindrivande/krydda; Timjan: balsamering, mot tarm- och magbesvär/krydda; Vinruta: mot pest, synförbättrare/kan ge allergiska reaktioner; Gräslök: krydda; Persilja: krydda; Pepparmynta: mot kramp och kolik/krydda; Citronmeliss: lugnande och kramplösande/krydda; Salvia: mot diarré, blodtrycksänkande/krydda; Rosmarin: krydda; Libbsticka: krydda; Adelsölycka/Aklejruta –prydnadsväxt; Renfana: krydda till brännvin; Fingerborgsblomma: hjärtmedicin; Vinruta är numera borttagen efter konstaterade allergiutslag efter skötsel! Den intresserade är välkommen att besöka örtagården som nu är utrustad med utmärkta namnskyltar.

Maria Skedinger fortsatte föredraget med titeln ”Från molekyl till godkänt läkemedel”

För att kunna utveckla ett godkänt läkemedel så måste man finna den verksamma molekylen. Läkemedel med grund i folkmedicinen är digosin, morfin, kinin och artemisin från växterna fingerborgsblomma, vallmo, kinaträdets bark respektive Artemisia annua. Den sistnämnda läkemedlet är verksamt mot malaria och gav 2015 års Nobelpris till YouYuo Tu! 3,4 miljarder människor riskerar att smittas av malaria! YouYuo prövade örter från 2000-åriga skrifter och lyckades någorlunda. Efter genomgång av yngre skrifter fann hon att extraktionen skulle ske kallt och fick då mycket bättre effekt. Rening av det fungerande ämnet ledde sedan till artemisin! Linné namngav Artemisia annua! I Sverige finns Artemisia vulgaris, gråbo, vilket lantbefolkningen använde mot feber som bl a kännetecknar malaria! Hur testar man då en lovande molekyl? Tester sker först i cellodlingar med malariaparasiter (eller andra inflammatoriska celler) eller på djur enligt strikta etiskt godkända metoder. Därefter sker studier på människa i olika faser. Fas I : Liten grupp friska män med liten dos. Säkerhet, nedbrytning och effekt undersöks. Fas II: Större grupp av sjuka som lider av sjukdomen behandlas för att fastställa optimal dos. Fas III: Mycket stor grupp patienter (300-30000) behandlas, vissa med medlet andra med placebo -allt under sträng etisk kontroll. Varken läkare eller patient vet om placebo eller verksamt medel används. Statistiska beräkningar och svar på ursprungliga hypoteser utvärderas. Lovande resultat meddelas läkemedelsverket och om läkemedlet godkänns vidtar prispförhandlingar. Ämnen från naturen genomgår testning i samma omfattning!

Deltagarantal: 27.

Jultallrik med underhållning och Adelsöbilder

Den traditionella jultallriken anordnades torsdagen den 26 november i Hembygdsgården till tonerna av Tomtarnas Vaktparad. Efter maten underhöll skönsjungande Eva Udd med bejublade stycken. Torbjörn Gustavsson ackompanjerade på piano. Till kaffet visade Anders Sah-lén ett bildspel på temat ”Adelsö Runt” med 350 bilder från Hembygdslagets omfattande bildarkiv.

Deltagarantal: 56

Tomteverkstad

Under ledning av Agneta Collberg anordnades lördagen den 5 december årets Tomteverkstad. I Tomteverkstaden tillverkades bl.a. ljuslyktor, grytunderlägg, vetekuddar, tvål, lavendelkuddar, armband, halsband, målade lådor och hjärtan, potatisstickor, fågelmatare och osthyvlar. Agneta hade hjälp av Gunnar Axe, Maya Bergqvist, Lisa Nordemo, Emma Nordemo, Cornelius Gräf, Christer Nordemo och Siri Lundmark.
Deltagarantal: 20 glada barn.

Hembygdsmuseet Uppgården

Byggnaderna

Renovering av Uppgårdens museum. År 2012 upprättade Stockholms Länsmuseum en vårdningsplan för Uppgårdens byggnader. Vårdplanen visade bl.a. att Uppgårdens museum var i behov av renovering. En rötskadad stock behövde ersättas och taket tätas. Bidrag söktes 2012, 2013 och 2014. År 2014 beviljades ett bidrag på 90000 kr från Länsstyrelsen i Stockholm för renoveringen baserad på en offert från företaget DST. Företaget gick dock i konkurs 2015 efter beviljat bidrag men före start av arbetet. Ny upphandling genomfördes och resulterade i två nya offerter som accepterades – dels från företaget Roslagens Timmerhus AB för rötskadad stock och dels från Eriksson Glasmästeri AB för renovering av tak. Dessa arbeten genomfördes under antikvarisk kontroll av Stockholms Länsmuseum och avslutades under 2015. Renoveringen resulterade i utbytt stock och tätning av tak, utbytta vindbrädor och ny hängränna. På grund av den nya upphandlingen blev arbetet dyrare, men Länsstyrelsen i Stockholm beviljade ett kompletterande bidrag om 29.591 kr efter årsskiftet 2016. Ur egen kassa har Adelsö Hembygdslag lagt ut 31.696 kr, som Ekerö kommun preliminärt lovat att stå för.

Mangårdsbyggnaden. Vinden är städad samt ny hylla uppsatt.

Museet. Hembygdslagets egen snickargrupp har rödfärgat museet efter renoveringen.

Vagnslidret har fått en ny ”bro” vid toalett-entrén.

Bagarstugan. Har rödfärgats. Kammakarlåset till ytterdörren har lagats. Vedlåren har fått ny botten.

Trädgården

Visningskupa med bin. Christer Svanberg har ordnat och satt upp en visningskupa med bin i närheten av Örtagården.

Bänkarna som står ute har oljats in.

Örtagården har kompletterats med växter inköpta från Gustavshills handelsträdgård, Färingssö.

Museisamlingarna och arkivet

Arkivarbete. Under året har arkivarbetet i huvudsak inneburit arkivering av dokument för löpande ärenden. Ett omfattande arbete är dock nedlagt på att öka kvaliteten i vårt omfattande bildarkiv. Anders Sahlén har genomfört ett gediget arbete för att identifiera och dokumentera äldre fotografier.

Övrigt

Gåva. Hembygdslaget har tacksamt mottagit en gåva från A Wallberg (tidigare bosatt i Bastutorp) med 800 kr.

Renovering av kallmuren utefter Adelsöringväg. Gordon Rönnerberg är eldsjäl för detta projekt. Vägverket som varit på Adelsö och inventerat, är intresserade av projektet. Övergripande ansvarig för murar i landskapet är Länsstyrelsen. Joakim Lilja kommer till Hembygdsgården torsdagen den 3 mars 2016 och berättar om hur vi får våra vackra och värdefulla murar att överleva. Fortsättning följer.

Nybyggnad/växthus vid Uppgården. Hembygdslaget har fått en begäran från Ekerö kommun om samråd rörande ett tilläggsavtal och nytt växthus vid Uppgården. Växthuset är tänkt att användas av Café Hovgården. Hembygdslaget kan påverka utformningen av tilläggsavtalet och förslag är bl.a. att byggnaden placeras vid sidan av mangårdsbyggnaden och får inte bli dominant i förhållande till övriga byggnader vid Uppgården. Vidare bör byggnaden ägas av kommunen och vara vinterbonad. Hembygdslagets arbetsgrupp kommer att ha fortsatt dialog och möte med Café Hovgården och Ekerö kommun.

Stockholms Läns Hembygdsförbund 40-års jubileum. Årsmöte 28 mars 2015 på Skansen där Lars och Maria Skedinger deltog.

Hembygdsföreningens 100-års jubileum äger rum 2016. Lars Skedinger har inlett samtal med ordf. i Färingsö Hembygdsförening, Ekerö-Munsö Hembygdsförening och Lovö Hembygdsförening. Förslag är att jubileet firas vid Ekebyhovs slott i slutet av augusti 2016. Kontakt med Ekerö kommun är tagen, för samtal om hur denna händelse gemensamt kan uppmärksammas.

En bricka kommer att tas fram med motiv från Adelsö. En brickgrupp finns redan som arbetar med projektet. En ny bricka kan finnas för försäljning till hembygdsdagen 2016.

Workshop Birka/Hovgården ”Världsarvsberättelser. Lars Skedinger och Stefan Qviberg har deltagit.

Adelsö i februari 2016

Lars Skedinger

Agneta Collberg

Göran Lindblad

Maya Bergqvist

Per Lundstedt

Stintan Qviberg

Gunnar Axe

Mats Lundgren

Anders Ellström

KV Jacobson

Stefan Qviberg

Siri Lundmark

Adelsö Hembygdslag

